

ІСТОРИЧНА ГЕНЕЗА НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ (СЕРЕДНІ ВІКИ)

У статті на основі правових пам'яток та історіографічних джерел досліджено історичний процес становлення нормотворчої діяльності та нормотворчих повноважень держави, розкрито причини монополізації нормотворчості владною верхівкою та правителями, вплив на процес формування зовнішніх форм права історичних, культурних та соціально-економічних умов існування держав, сили і традиції народів. Розглянуто особливості процедур підготовки і прийняття нормативно-правових актів у період Середньовіччя (після падіння Римської імперії до відкриття Америки, а саме 476–1492 роки) в країнах Західної Європи і Київській Русі. Вивчено історію кодифікації звичаєвого права, особливості вироблення правил юридичної техніки, а також процес поступової рецесії переробленого, кодифікованого та оновленого європейською університетською наукою римського права, що прийшло на зміну стародавньому звичаю та стало наслідком розвитку соціально-економічних відносин в Італії, Німеччині, Франції, Португалії, Іспанії, швейцарських кантонах, Скандинавських країнах.

Ключові слова: Середньовіччя, нормотворчість держави, Західна Європа, Київська Русь.

Постановка проблеми. Розкриття природи нормотворчої діяльності сучасної держави неможливе без дослідження її історичної генези, а саме історії становлення нормотворчих повноважень держави, зовнішніх форм, у яких реалізовувались ці повноваження, та особливостей процедурних правил їх підготовки та прийняття. Таке дослідження сприятиме кращому розумінню сутності нормотворчої діяльності сучасної держави, вибору адекватного правового інструментарію і виробленню відповідних правових форм нормотворчої діяльності всіх органів державної влади.

Стан дослідження теми. Дослідженню питань генези нормотворчої діяльності держав присвячено чимало наукових праць філософів і правників стародавнього світу, Середньовіччя, Нового часу і сучасності, зокрема Ш. Монтеск'є, Г. Гроція, Г. Мена, Г. Бузольта, Г. Дж. Бермана, українських істориків права Б. Кістяківського, М. П. Василенка, М. Ф. Владимирського-Буданова, І. М. Даниловича, Г. В. Демченка, М. О. Максимейка, Я. М. Падоха, Ф. В. Тарановського, В. Я. Старосольського, М. М. Ясинського та багатьох інших.

Виклад основного матеріалу. Упродовж раннього періоду існування держав (держави античного періоду) відбувається заміна регулювання управління у формі індивідуальних наказів на нормативне регулювання, створюються спеціальні органи, які відповідають за підготовку,

прийняття і належний стан масиву нормативно-правових актів, удосконалюється процедура їх прийняття, а також виокремлюється як професія юридична діяльність. У державах із недемократичними формами правління, а такі держави в цей період становлять більшість (за винятком окремих періодів існування держав у Стародавній Греції і Стародавньому Римі), таку діяльність монополізують їхня владна верхівка, правителі, які намагаються надати своєму правлінню священного характеру. Слід мати на увазі, що на цей процес активно впливали історичні, культурні, соціально-економічні умови існування цих держав, сила і традиції народів.

У період Середніх віків, а це історичний час від руйнування Римської імперії до відкриття Америки (476–1492 роки), триває розвиток нормотворчої діяльності держав, розширюються зовнішні форми, в яких здійснюється це регулювання, удосконалюються процедурні правила, що супроводжують нормотворчу діяльність держави та її органів.

Формування права в період раннього Середньовіччя мало кілька відправних точок. Після падіння Римської імперії в V ст. і сегментації її територій на теренах Західної Європи діяло звичаєве право. Найбільш ранніми записами давніх німецьких звичаїв наприкінці V – на початку VI ст. стали варварські правди: «Судебник короля Евріка», «Бургундська правда», «Алеманська правда», «Рипуарська правда», «Вестготська

права», «Тюринзька правда» та ін. Окреме місце серед них займає акт консолідованого характеру германського племені салічних франків – «Салічна правда» (або «Салічний закон» – *Lex Salica*), написана народною латиною за часів короля Хлодвіга I (орієнтовно 507–511 роки), що складалась із 65 статей. «Салічна правда» стала основою реформ у сфері законодавства Карла Великого у IX ст.

У Британії після завоювання її германськими племенами, саксами, англами і ютами діють ранні правди: «Правда Етельберта» (близько 600 р.), «Правда Етельстана» (між 925–940 рр.), «Правда Іне» (близько 690 р.), «Закони Кнута» [1]. У їхній основі – норми звичаєвого права. Одним із найдосконаліших з погляду юридичної техніки, оптимізації покарань правових джерел була «Правда короля Альфреда Великого» (близько 890 р.). Король Альфред наголошував: «Нині я, король Альфред, зібрав усі ці (закони) і повелів переписати багато з тих, що дотримувались моїми попередниками, ті, що схвалювались мною; і багато з тих, що мною не схвалювались, я відкинув і зі згоди моїх мудрих (уїтанів) наказав внести зміни. Також я не зважився записати багато з моїх власних приписів, оскільки не знав, що їх схвалять ті, хто після нас прийде» [2]. Пізніше з'являються компіляції законів-кодексів, складені юстиціаріями англійського короля (як-от закони Візб'ю, закони ганзейських міст, закони Олерона та ін.) [3].

Починаючи з XI ст., через архаїчність звичаєвого права, нехай і певною мірою упорядкованого і навіть кодифікованого, а також з розвитком суспільних відносин, відповідної потреби регулювання торгових, майнових, земельних відносин розвивається правова наука і виникає суспільний запит на більш досконалий закон, який вбачається в римському спадку.

Досконале римське право не сприймалось як безпосередньо чинне право, а як ідеальне право, яке вивчали в університетах.

Як зауважує Гарольд Дж. Берман, «правові системи створювались наприкінці XI, у XII і XIII ст. спочатку всередині римсько-католицької церкви, а згодом у численних західноєвропейських державах, де влада ділилась між королем і церквою» [4, с. 50].

Щодо церковного права, то це право з античних часів було правом церковних соборів, папських рішень, монастирських уставів. Першу спробу неофіційної кодифікації правових аспектів канонічного права в Європі здійснив викладач церковного права у Болоньї бенедиктинський монах Граціан у 1140 р. («*Decretum Gratiani*» або

«*Concordia discordantium canonum*»). У 1234 р. з'явилися систематизовані зібрання папських рішень, а 1580 р. всі збірники було об'єднано у «Звід канонічних законів» («*Corpus juris canonici*»).

До початку XI ст. на роль світського права в Західній Європі все більше претендує римське право, яке застосовується не як безпосередньо чинне право, а як досконале право, яке викладають у правових школах та університетах. Але потрібен був ще тривалий час, щоб перероблене, кодифіковане й оновлене університетською наукою римське право стало основою для нового позитивного права Італії, Німеччини, Франції, Португалії, Іспанії, швейцарських кантонів, Скандинавських країн та ін.

Гарольд Дж. Берман вказує на систематичне вивчення права в Болоньї починаючи із 1100 р., де була заснована перша правова школа римського права, що вивчала право періоду римського імператора Юстиніана, яке відіграло провідну роль у Західній і Східній Римських імперіях [4, с. 51].

«Дигести» («*Digestum*») та «Пандекти» («*Pandectae*») Юстиніана I, введені в дію указом 529 р., починають справляти вплив на німецьке право, зокрема лангобардське право, імператорське право (закони німецьких імператорів – «*Authenticae*»), а також «Саксонські зеркала» XIII ст. (поширювались на східну територію Нідерландів, нинішні німецькі землі Вестфалію, Саксонію, Хольштейн, Мекленбург), що прийшли на зміну стародавньому німецькому звичаю і стали наслідком потреби в нормативному регулюванні поведінки людей. «Саксонське зеркало» послугувало зразком для інших «зерцал» – «Аугсбурзького зерцала», «Німецького зерцала», «Швабського зерцала», а у XVIII–XIX ст. стало основою для «Загального земського права Пруссії» (1794 р.), «Цивільного зводу законів Саксонії» (1865 р.) та «Цивільного зводу законів для Німецької імперії» Тюрингії (1990 р.) [5]. «Зерцала» містили частково біблійне право й елементи римського права (норми, присвячені судоустрою, сімейному, спадковому, земельному та сусідському праву). Як це нерідко бувало в стародавні часи і Середньовіччя, кодифіковані акти належали перу однієї людини чи невеликої групи освічених осіб, які намагались якомога точніше відтворити наявні у суспільстві звичаї. А. Гуревич цілком слушно підкреслював: «Великі законодавці середньовіччя – не творці законів, вони лише “віднайшли” старе право, відновили його в сяйві його справедливості»

[6, с. 139–140]. «Саксонське зеркало», зокрема, склав дворянин, рицар, суддя Етке фон Реппов, який повністю його упорядкував у 1230 р.

Влада, управління, так само як і суди, в початковий період Київської Русі мали більше приватний характер, так само як, скажімо, стосовно мита або доходів із княжих сіл, які князь мав за об'єкт, джерело «до вибирання своїх пожитків». Князь сам або через своїх мужів править суд, призначає урядників, видає закони. Однак не слід ігнорувати волю громади, яка через віче здійснює, кажучи сучасними словами, загальний контроль за діяльністю князя і його посадових осіб, якщо вони не задовольняють загал [7]. Нерідко віче збиралося для виборів князя, хоча існувало і спадкове право, за яким управляв державою один із князів [8].

Загалом правителі Київської Русі продовжують традицію політичного устрою ранніх держав, за якою правителі дарують народу право, за яким він має жити. З часів династії Рюриковичів відомо про нормотворчість Олега після 882 р. і Святослава (договори Київської Русі з Візантією), «устави і уроки» Ольги середини X ст., устави Володимира I (устави про землекористування, церковний устав) і Ярослава. Київський князь Ярослав після перемоги над братом Святополком дав новгородцям *правду* і *устав*, вказавши: «по се грамоте ходите, яко же списах вамъ, тако же держите», за чим слідує текст короткої редакції «Руської правди» [9, с. 165]. Зауважимо, що мова має йти про три документи, оскільки, крім «Руської правди», це був також «Статут Великого князя Ярослава Володимировича про суди» і «Грамота» Ярослава новгородцям.

«Руська правда» – найвизначніше джерело стародавнього руського звичаєвого права на теренах Київської держави з XI ст. Відомо понад 100 списків цієї пам'ятки. За змістом «Руська правда» має три редакції (широку, скорочену і коротку). Своєю чергою, коротка «Руська правда» (43 статті) поділяється на чотири частини: Правду Ярослава, Правду Ярославичів, покон вирний та урок мостникам. Найдавнішою є Правда Ярослава (близько 1016 р.), авторство якої приписують самому Ярославу. Друга частина «Руської правди» – Правда Ярославичів, складена на з'їзді Ярославових синів (Ізяслава, Всеволода і Святослава за участі найзначущіших осіб із феодального оточення) у 1072 р. Окремі норми «Руської правди» сягають VIII–IX ст. [10].

Широка «Руська правда» містить норми кримінального, спадкового, торгового права

та процесуального законодавства. С. Франклін і Дж. Шепард наголошують, що «Руська правда» написана місцевими говірками, без застосування церковнослов'янської мови, створеної для перекладу Священного Письма з грецької, однак стислі і таємничі формулювання «Руської правди» говорять про те, що у русів існувала цілком розроблена мова для регулювання цивільного порядку задовго до того, як він відобразився в письмі. За дорученням Михайла-цесаря Мефодій і Костянтин були послані, щоб витолкувати святі книги, а відтак «почали вони створювати Письмена азбуковні слов'янські і переклали Апостол і Євангеліє. І раді були слов'яни, що почули [слова] про велич божу своєю мовою. А після цього переклали вони Псалтир, і Октаїх, і інші книги» [11]. Хоча статті, аналогічні положенням «Руської правди», можна віднайти в германських і англосаксонських кодексах, однак тут вони відображають давньоруське звичаєве право, що ґрунтується на місцевих звичаях [12, с. 319–320].

Спочатку писаний закон, незважаючи на те, що князь виключався з процесу правосуддя, мав на меті замінити нечітке звичаєве право і зняти суперечності множинних язичницьких звичаїв. Як і з виникненням письмових законів у інших країнах, створення «Руської правди» було зумовлене потребою уніфікувати розрізнені звичаї, надання князівського авторитету звичаєвому праву та захисту князівського інтересу, вирішення конфліктів поза межами окремої общини (більшість конфліктів підлягало вирішенню в межах общини або між ними).

Слід зазначити, що мислителі раннього Середньовіччя в осмисленні природи держави і державної влади спираються на вчення Стародавньої Греції і Стародавнього Риму, однак здійснюють це вже через канони Святого Письма та догмати церкви, в результаті чого здебільшого право ототожнюється з релігійними нормами, а сама держава постає в їхньому розумінні як творіння Бога. Звідси богоданого характеру набуває і державна влада. Адже апостол Павло в Посланні до римлян стверджував: «Всяка душа нехай буде покійна вищим владам, оскільки немає влади не від Бога; існуючі влади богом встановлені. Тому той, що противиться владі, противиться божому встановленню. А ті, що противляться, самі накличуть на себе осуд» [13]. Йому вторив і апостол Петро: «Отже, будьте покійні всякому людському начальству, заради Господа: чи цареві, як верховній владі, чи правителям, як від нього посланим для покарання злочинців і для похвали тим, хто робить

добро, – бо така є воля Божа, щоби ми, роблячи добро, закривали уста невігластву божевільних людей, – як вільні, не використовуючи свободу для прикриття зла, а як раби Божі» [14].

Характерним з цього погляду є вкладене в уста Господа неземне покликання правителів, проголошене наступником філософського вчення про державу і право Климентом Римським (Папа Римський, помер близько 100 р. н. е.): «Ти, Владико, дав владу царствуванню їм твоєї величності та невимовної держави ради, та щоб пізнати нам наданою Тобою їм славу та честь скорятись їм, нічим не противлячись волі Твоїй; даруй же їм Господи, здоров'я, миру, злагоди, стійкості, щоби вони виконували без перешкод ту владу, якою Ти їх наділив. Ти ж бо Владико небесний, Царю віків, даєш сином людським славу та честь і владу над сущим на землі: Ти, Господи, скеровуй пораду їх до благого і угодного перед Тобою, щоби здійснюючи в мирі і лагідності надану тобою владу, здобули Твою прихильність» [15]. Мелітон Сардійський (помер у 190 р.) в Проханні до Антоніна наголошував, що «справедливий цар ніколи не винесе несправедливого рішення», що християнське вчення росло й міцніло «на благо імперії, що почалася» [16].

Однак у подальшому така однастайність щодо ставлення до світської влади й держави зникає. В основі різних поглядів на співвідношення світської і церковної влади лежить християнське вчення про причини виникнення держави, що впливає й на оцінку засобів, які використовує держава (закон і примус), на відміну від моральних релігійних канонів (віру, любов до ближнього, милосердя та ін.). На думку теологів, причини виникнення держави кореняться в первородному гріху, а виправлення цього гріха може відбутися лише на основі устрою, що має божественне походження. Цей антагонізм до певної міри згладжувався, однак ніколи не усувався повністю, що інколи призводило до жорсткої конкуренції. Зокрема, Ігнатій Антіохійський (Богоносець), страчений у 107 р. під час правління Траяна, визнавав протилежність божого і світського закону, заперечував співпрацю зі світською владою, хоча й допускав мирне ставлення до неї [17]. Ба більше, на основі цих уявлень у певні історичні періоди проявляється прагнення церковної влади претендувати на роль верховної влади в державі, свідченням чого може слугувати історія Папської держави із VI ст.

Мало пройти чимало часу, щоб був здоланий щільний хор богословів, що освячують богообраність правителя і задовольняються

загальною оцінкою влади і закону, та відновлено раціональний погляд на установлення світської влади, надано правильну оцінку і обґрунтовано теоретично процес творення закону в різних формах правління.

Таку роль одним із перших виконав Тома Аквінський (1225–1274), який зазначав: «Закон є не що інше, як установлення практичного розуму, **що виходить від правителя** (виокремлення моє. – *3. II.*), керуючого досконалою спільнотою» [18, с. 11], а «[С]творювати закони належить тим громадським діячам, завданням яких є управління спільнотою», через що приватні особи не можуть творити закони [18, с. 86]. Посилаючись на єпископа Ісидора Севільського, який стверджував, що «закони встановлюються не заради чиєїсь приватної вигоди, але заради загальної користі усіх громадян» і що «закон повинен бути добродійним, справедливим, здійснюваним за природою; відповідати звичаям країни, місцю і часу; необхідним, корисним, чітко вираженим, щоб його розпливчатість не призводила до непорозуміння; створеним не для чиєїсь приватної вигоди, але заради загальної користі» [18, с. 69, 62], Тома Аквінський розрізняє всі людські закони залежно від форм правління: у монархії, відповідно, царські укази, в аристократії – офіційні правові рішення і сенатські декрети, в олігархії – преторіанський закон, у демократії – общинні декрети; тиранія через порочність не пов'язується з жодним законом, а у складений із сукупності усіх – закон, затверджуваний сенатом і общиною [18, с. 66]. Самі правителі вільні від законів, оскільки «ніхто не може примусити самого себе», однак вони по своїй волі є суб'єктом закону і завдяки своїй мудрості добровільно підкоряються йому [18, с. 78].

Висновки

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що природа нормотворчих повноважень держав у період Середньовіччя позначена теологічним обґрунтуванням влади, абсолютистськими тенденціями в її здійсненні з окремими проявами впливу населення на владу і навіть елементами виборності правителів в окремі історичні періоди, концентрацією нормотворчих функцій у руках верховної влади, які використовувалися задля ефективного управління населенням із широкими дискреційними повноваженнями верховної влади, подальшим зростанням професіоналізації нормотворчої діяльності, посиленням тенденції кодифікації звичаєвого права і майже повсюдної рецепції римського права в Західній Європі та Київській Русі.

Список використаної літератури

1. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. Москва : Государственное издательство юридической литературы, 1961. URL: www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Engl/X/Aetelstan/Zakony/text1.phtml?id=4774 (дата обращения: 10.02.2020).
2. Правда (Судебник Альфреда). URL: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Engl/IX/880-900/Alfred/Pravda/text.phtml?id=4772> (дата обращения: 10.02.2020).
3. Законы Олерона. URL: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Engl/XII/Zakony_olerona/pred.phtml?id=4782 (дата обращения: 10.02.2020).
4. Берман Г. Дж. Вера и закон: примирение права и религии. Москва : Наука, 1999. 431 с.
5. Гуменюк Г. П. До питання про розробку та прийняття «Саксонського зеркала» (XIII ст.). *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 36. С. 287–293.
6. Гуревич А. Избранные труды. Средневековый мир. Санкт-Петербург, 2007. 560 с.
7. Сергієнко М. Громадський рух на Україні-Руси в XIII віці. *Записки Товариства імені Шевченка / Впорядкував доктор Юліан Целевич. Частина I. Львів : 3 друкарні Товариства імені Шевченка під зарядом К. Бернадського, 1892*. URL: http://shron2.chtyvo.org.ua/Naukove_tovarystvo_imeni_Shevchenka/Zapysky_Tom_001.pdf (дата звернення: 03.03.2020).
8. Панкевич І. М. Традиція виборності влади в Україні : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 488 с.
9. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. Москва–Ленинград, 1950. URL: <http://litopys.org.ua/novglet/novg14.htm> (дата обращения: 25.02.2020).
10. Максимейко М. О. Интерполяції в текстові поширеної Руської правди. *Праці Комісії для вивчення історії західно-руського та українського права*. Київ : 3 друк. Укр. Акад. Наук. [Вип. 6], 1929. XLII, 527, II, [1] с. (Збірник Соціально-Економічного Відділу / ВУАН ; № 18). URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Maksymeiko_Mykola/Interpoliatsii_v_tekstovi_poshyrenoi_Ruskoj_Pravdy.pdf (дата звернення: 19.02.2020).
11. Літопис Руський за Іпатським списком. URL: <http://izbornyk.org.ua/litop/lit02.htm> (дата звернення: 19.02.2020).
12. Франклин С., Шепард Дж. Начало Руси. 750-1200. Санкт-Петербург : Дмитрий Буланин, 2000. 624 с.
13. Апостола Павла послание к римлянам. URL: <https://azbyka.ru/biblia/?Rom.13:1-7&utfcs~r> (дата обращения: 19.02.2020).
14. Первое Послание Петра. URL: <https://azbyka.ru/biblia/?1Pet.2:13-3:8&utfcs~r> (дата обращения: 19.02.2020).
15. Климент Римский. Послание к коринфянам. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Kliment_Rimskij/poslanija-k-korinfjanam/#0_8/ https://azbyka.ru/otechnik/Kliment_Rimskij/poslanija-k-korinfjanam/#0_8/ (дата обращения: 19.02.2020).
16. Мелитон Сардийский. Прошение к Антонину. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/books/download/15672-Прошение-к-Антонину.pdf> (дата обращения: 19.02.2020).
17. Игнатий Богоносець. Послание къ Траллійцамъ. URL: http://tvorenia.russportal.ru/index.php?id=saeculum.iii.y_01_0303 (дата обращения: 19.02.2020).
18. Фома Аквинский. Сумма теологии. Часть II–I. Вопросы 90–114. Киев : НикаЦентр, 2010. 432 с.

References

1. *Khrestomatiia pamiatnikov feodalnogo gosudarstva i prava stran Evropy*. (1961). Moscow: Gosudarstvennoe izdatelstvo iuridicheskoi literatury. <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Engl/X/Aetelstan/Zakony/text1.phtml?id=4774> [in Russian].
2. *Pravda (Sudebnik Alfreda)*. (n.d.). <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Engl/IX/880-900/Alfred/Pravda/text.phtml?id=4772> [in Russian].
3. *Zakony Olerona*. (n.d.). http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Engl/XII/Zakony_olerona/pred.phtml?id=4782 [in Russian].
4. Berman, H. J. (1999). *Fait and Order: The Reconciliation of Law and Religion*. Moscow: Nauka [in Russian].
5. Humeniuk, H. P. (2007). Do pytannia pro rozrobku ta pryiniattia "Saksonskoho zertsala" (XIII st.) [To the issue of elaboration and adoption of Saxonian Mirror (13 century)]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Actual Problems of State and Law*, 36, 287–293 [in Ukrainian].
6. Gurevich, A. (2007). *Izbrannye trudy. Srednevekovyi mir [Selected papers. Medieval world]*. St. Petersburg [in Russian].
7. Serhiienko, M. (1892). Hromadskiy ruh na Ukraini-Rusy v XIII vitsi [Civil movement in Ukraine-Rus in 13 century]. *Zapysky Tovarystva imeni Shevchenka – Papers of Shevchenko Society*. Part I. Lviv [in Ukrainian].
8. Pankevych, I. M. (2015). *Tradytisia vybornosti vlady v Ukraini [The tradition of elected government in Ukraine]*. Lviv: Ivan Franko Lviv National University [in Ukrainian].
9. *Novgorodskaiia pervaiia letopis starshego i mladshhego izvodov [The first Novgorod chronicles of the younger and elder codes]*. (1950). Moscow–Leningrad. <http://litopys.org.ua/novglet/novg14.htm> [in Russian].
10. Maksymeyko, M. O. (1929). *Interpoliatsii v tekstovi poshyrenoi Ruskoj pravdy. Pratsi Komisii dlia vyuchuvannia istorii zakhidno-ruskoj ta vkrainskoho prava*. Kyiv: Z druk. Ukr. Akad. Nauk. [Vol. 6]. (Zbirnyk Sotsialno-Ekonomichnoho Viddilul / VUAN; № 18). http://shron1.chtyvo.org.ua/Maksymeiko_Mykola/Interpoliatsii_v_tekstovi_poshyrenoi_Ruskoj_Pravdy.pdf [in Ukrainian].
11. *Litopys Ruskyi za Ipatyskim spyskom [The chronicles of Rus by Ipativsky list]*. <http://izbornyk.org.ua/litop/lit02.htm> [in Ukrainian].
12. Franklin, S., & Shepard, J. (2000). *The Emergence of Rus: 750–1200*. St. Petersburg: Dmitrii Bulanin [in Russian].
13. *Apostola Pavla poslanie k rimlianam [The letter of Paul to the Romans]*. <https://azbyka.ru/biblia/?Rom.13:1-7&utfcs~r> [in Russian].
14. *Pervoe Poslanie Petra [The First Epistle of Peter]*. <https://azbyka.ru/biblia/?1Pet.2:13-3:8&utfcs~r> [in Russian].
15. Clement the Roman. (n.d.). *Poslanie k korinfjanam [The Epistle to the Corinthians]*. https://azbyka.ru/otechnik/Kliment_Rimskij/poslanija-k-korinfjanam/#0_8/ [in Russian].
16. Meliton Sardiiskii. (n.d.). *Proshenie k Antoninu [The appeal to Antoninus]*. <https://azbyka.ru/otechnik/books/download/15672-Прошение-к-Антонину.pdf> [in Russian].
17. Ignatii Bogonosets. (n.d.). *Poslanie k Tralliitcam [Epistle to the Trallians]*. http://tvorenia.russportal.ru/index.php?id=saeculum.iii.y_01_0303 [in Russian].
18. Thomas Aquinas. (2010). *Summa teologii [Summa theologiae]*. Part II-I. Topics 90–114. Kyiv: NikaTcentr [in Russian].

Zoya Pogorelova

HISTORICAL GENESIS OF THE STATE RULEMAKING ACTIVITIES (MIDDLE AGES)

The article is studying the historical process of formation of rulemaking activity and rulemaking powers of medieval states (after the fall of the Roman Empire before the discovery of America, namely 476–1492 years), including Kievan Rus, on the basis of legal monuments and historiographical sources. The reasons for the monopolization of rulemaking by the ruling elite and rulers, influence on the process of formation of external forms of law of the historical, cultural and socio-economic conditions of the existence of states, power and tradition of the peoples are revealed. Features of procedures of preparation and adoption of legal acts are considered, the history of codification of customary law, peculiarities of elaboration of rules of legal technique, as well as the process of gradual reception of the revised, codified and updated European University of Roman Law in Italy, Germany, France, Switzerland, France cantons, Scandinavian countries, which replaced the ancient custom and resulted from the development of socio-economic relations. The article substantiates the conclusion that the nature of rule-making powers of the states during the Middle Ages stemmed from the theological justification of power and the corresponding conception of the divine election of the ruler, which led to the increase of absolutist tendencies in the exercise of state power, although some manifestations of influence and traceability were observed, although there were some manifestations of the influence of the population on power, and there were elements of the election of rulers in separate historical periods. However, there was a predominant concentration of rulemaking functions in the hands of the supreme power, which were used to effectively control the population with broad discretionary powers of the supreme power. Also noted as a general tendency is the further increase in the professionalisation of rulemaking activities in the period under review, the strengthening of the process of codification of customary law and the almost universal reception of Roman law in Western Europe, which was also characteristic of Kievan Rus.

Keywords: Middle Ages, rulemaking of the state, Western Europe, Kievan Rus.

Матеріал надійшов 29.02.2020